

bevoorrechten' onder die benaming samenvatte. Dit ondanks het feit dat Jacob van Lennep haar in zijn *Dagboek* gekraakt had ('Als 't need'rig hart zijn Christenplichten op 's Heilands voorbeeld wil verrichten, Bazuint het geen Weldadigheid . . .) en hij daarin de Réveilmensen aan zijn zijde had.

d. De *tijdsomstandigheden* verdienen vermelding. De I.Z. kon zich mede ontplooien dankzij

- de in de negentiende eeuw opkomende aandacht voor de enkeling, met zijn nood en zijn capaciteiten,
- de neutrale staat, met zijn constitutionele (geleidelijk geaccepteerde) vrijheid van onderwijs, meningsuiting, vereniging en vergadering,
- de idee van een 'algemene broederschap', die zich niet meer liet uitbannen, wél corrigeren. Aan christenen waren liefde tot mensen, aandacht voor vrijheid en broederschap niet onbekend. Naar aller mening echter stond de algemene broederschap van het 'Proletariërs aller landen verenigt u' tegenover de bekende, vertrouwde van de philadelphische kringen en conventikels. Het ging om een tegenwicht. Het jaar 1848 is voor de I.Z. belangrijk geweest, zoals blijkt uit het werk zowel van J. H. Wichern als van O. G. Heldring.

Relaties

a. tot de 'uitwendige' zending.

Van meetaf aan is de verbondenheid met de 'uitwendige zending' beleefd (zie de geschiedenis van het binnenlandse werk van het Nederlandsche Zendelinggenootschap: aan een dissertatie daarover wordt gewerkt) en verwoord. L. Heldring vergeleek ze met de twee armen aan één lichaam. Uiteraard was men zich de verschillen bewust, maar de overeenkomsten waren groter. De een kon niet zonder de ander. Wie ging prediken tot hen voor wie het Evangelie nog totaal onbekend was, kwam voor de vraag te staan of hij daartoe het recht had, gezien de wereld en de kerk waaruit hij afkomstig was.

De 'uitwendige zending' had ervaren dat het individualistisch zielen winnen voor het Lam verruimd behoorde te worden tot een comprehensief bezig zijn met alle terreinen van de samenleving; de I.Z. heeft dit overgenomen²⁸.

28. J. Groeneweg heeft het streven van zijn schoonvader J. van Dijk, oprichter van de 'Vereeniging tot bevordering van I.Z.', samengevat als 'alle levenssterrein te doortrekken met den zuurdeesem des Evangelies' (H. M. van Nes, *Uit mijn leven*, z.p. z.j. 252).